

UNIVERSITY OF TORONTO

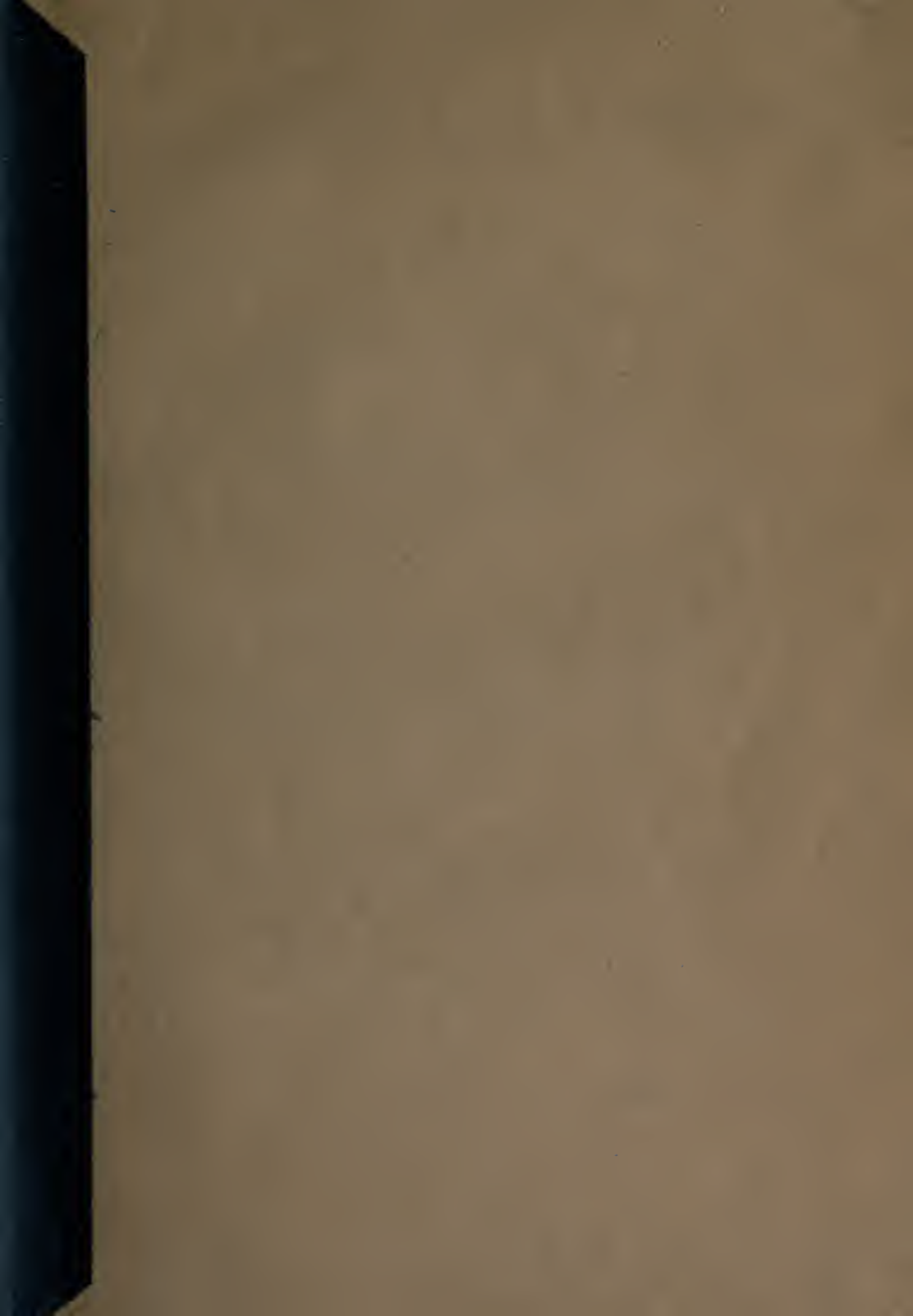

3 1761 01662952 9

Lull, Ramón
Libre del orde de
cavayleria

CR
4531
L79
1879

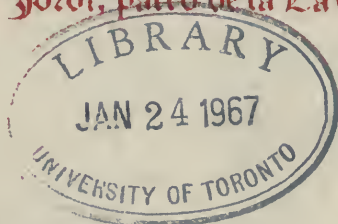

El Sant Jordi, patró de la Cavalleria catalana.

CR
4531
L79
1519

A. S. A. J. y R.

Luis Salvador Archiduch

d Austria.

Es que la divinal Providencia vos
dugue a visitar l' illa de Mallorca
que tant encobehiu, sos fills mes
desconexents tenen en U. A. un
noble exemple y un bell estimol per
apendre de benvoler y d' enaltir les glorioses
recordances de sa terra : y los que ja sentiam
per elles la passio exaltada de l' amor de patria,
un gran deute d' agrahiment que la matexa difi-
cultat de satiffier com lo cor desija, mou l' honra
a palesarlo en trobarne avinentesa.

Aço 'm fa mes greu la recança de no haver
pogut contribuir al poetich homenatge que per
iniciativa de U. A. los trobadors mallorquins

a. ij.

Endreça.

dedicaren a Ramon Lull, en el lise centenari de la fundacio del Colegi de Miramar. Atribulat aquells dies per la mort d'un company que dera un gran buyt en la literatura y mes en mon cor, ni'l fossech trobi per cercar entre les oblidades rimes de ma lunyana jovenesa qualque una de mes humils gloriades ab que testimoniejar la veneracio que he tengut sempre a nostre Mestre. Mas ja que no pogui ajustar ma veu desentonada a les armonioses dels benvolguts poetes que de Palma a Formentor cantaren la gloria del doctor illuminat y martyr, voldria quitar part de mon deute publicant ara un dels primers tractats que l'inspirat fundador d'aquell Colegi hi va compondre, donant a l'estampa son libre encara inedit del Orde de Cauaylaria.

Esta obra perduda desde'l segle passat, y de la qual no'n coneria mes que'l mot darrer del titol, derondi ma fantasia de infant y ma cobejança de jove, fins que despres de vanes inquisicions per descubrirne algun trellat, un erudit fill de Cadix (en certa renouera publicacio de fa una trentena d'anys) revela l'existencia d'una copia antiga en dita ciutat. Y aquell precios Ms., que al cap de molt temps d'percaçar logri adquirir, y un altre d'incomplet que ilque venal fa poch y posseeix mon amich en M. A. Amer, son los originals que han servit per la present edicio.

Lo recort de la primera benehida estampa de Mallorca, que l'enginyos valldemosi mestre Nicolau Calafat funda en Mil.cccc.lxxxv en eix mateix predestinat alberch de Miramar, m'ha duyt a triar esta letra, per dirse encara inconscientment lemosina com un tribut a nostra literatura malaguanyada, puix que ferida de mort cuytas mes que les altres peninsulars per estreñar en Valencia lo torcul immortal en l'albada de sa invencio. Aytal letra y paper fets aposta a la faysa dels que s'estilaren a la primeria de l'Impremta, donant a est breu volum lo segell d'una antigalla, aydaran tal volta per jutjarlo ab l'esperit ab que son autor l'improvisa sis segles endarrera, quant ab son Art general a la may los ulls clavats en l'ideal de l'alta Cavalleria (que fon per l'edat mijana lo que 'ls temps heroychs per l'antiga) somiava possible la generosa creuhada de la raho y de la caritat que li alcança la corona del martyri.

Nostre filosof volia que «axi con los juristes, «els metges, els clergues han sciencia e ligo, e «aprenē lur offici per doctrina de letres... hom «faes scola del Orde de Canaplaria, e que fos «sciencia escrita, e que fos art mostrada con son «mostrades les altres sciencies.» Est consell fon escoltat?... En lo catorzen segle la gentil ploma de Don Juan Manuel, gran saltejadora de les

Endreça.

obres de Ramon Lull, se apodera dest tractat y feusel seu sens anomenar a son autor: y en lo quinzen, callantlo tambe, la fantasia de Mossen Johanot Martorell, inspirantse en gran part en los desigs y ensenyances d'est doctrinari, mala veja a posarlos en accio en los animats capitols de son famos Tirant lo Blanch.

La singularitat y valua d'una obreta, que cal fer conixer, m' han dat prou agoserament per endreçarla a U. A., estampant, sens licencia, al costat del nom immortal del qui la va escriure lo benvolgut del restaurador de Miramar, segur de que abdosos noms, ja inseparables en boca de tot bon mallorqui, hi continuaran ensempls en l'esdevenidor. Si mon ardiment fos en desgrat d'aquella modestia y humilitat que defugen tot agrahiment pe'l be que arreu escampan, U. A. perdonara que nous n' haja demanat permisso per por de veurem privat d'est esplay que l'amor de patria temps ha requir. Dignauvos donchs acceptar aquesta ofrena de corat regonerenga, esmentant que les recordances dels benefactors de nostra terra y de los grans homens son los balçams dels fills ausents per comportarne la anyoranga.

B. L. M. de

U. J. y R. Altesa,

Marian Aguilo y Fuster.

Deu honrat glozios

qui sots cōpliment de tots bens
ab gracia e ab benediccio vostra
comença aquest libre qui es del
orde de Cauayleria.

¶ Incipit prologus.

SER significāça de
les .vij. planetes qui son coszlos
celestials, e gouernene ordonen
los coszlos terrenals, departim
aquest libre d'cauayleria ē .vij.
parts, a demostrar q̄ los cauaylers
han honor e senyoria sobre lo poble a
ordonar e a deffendre. ¶ La primera
part es d' comēçament d'cauayleria.
¶ La segona es del offici de cauayleria. ¶ La
tercera es de la examinacio qui cone esfer feta al
escuder con vol entrar en lorde de cauayleria.
¶ La quarta es de la manera segōs la qual deu
esser fet cauayler. ¶ La quinta es de ço que sig-
nifiquen les armes de cauayler. ¶ La sizena es
de les costumes que pertanyen a cauayler. ¶ La
setena es d' la honor q̄s cone esfer feta a cauayler.

Segueir

M vna terra sefde
uench que vn saui cauayler
qui longamēt hac manten
gut l'orde de cauayleria en
la noblesa e força de son alt
coratge: e sauiela e ventura
lagren mantengut en la ho
nor d' cauayl'ria en guerres
e en torneigs, en assauts e en batayles, elegi vida
ermitana con viu q̄ sos dies eren breus e natura
li defaylia p veplea a usar d'armes. En adonchs
desempara sos heretatges, e hereta sos infants:
e en .j. boscatge grā abondos daygues e darbres
fructuosos feu sa habitacio, e fogi al mon per ço
que lo despoderament de son cors, en lo qual era
esdeuengut per veplea, nol desonras en aqueples
coses hon sauiela e ventura lonch de temps lo
hauien tengut honrat. En per asso lo cauayler
cogita en la mort remembrant lo traspassament
daquest segle en laltre, e entes la sentencia perdu
rable a la qual hauia a venir. ¶ En .j. beyl prat
hac .j. arbze molt gran tot carregat de fruyt on
lo cauayl'r viuia en aquella forest. Dessots aquell
arbze hac vna fontana molt beyla e clara, de la
qual era abōdos lo prat els arbres qui li eren en
torn: e lo cauayler hauia en costuma tots jorns
de venir en aquell loch a adorar e contemplar e

pregar Deus, al qual fasia gracies e merces de la gran honoz que li hauia feyta tots temps de sa vida en est mon. ¶ En aquell temps en la entrada del gran iuern sesdeuench que vn gran Rey molt noble e de bones custumes be habundos, hac manades corts: e per la gran fama qui son per la terra de sa cort, hun assaut scuder tot sol, en son palaffre caualcāt, anaua a la cort per effer adobat a noueyl cauayler: on p lo trebayl q hac sostengut d son caualcar, dementre q anaua en sō palaffre adormis. En aquella hora lo cauayler qui en la forest fabia sa penitencia ffon vengut a la ffont contemplar Deu e mēysprear la vanitat de aqst mon, segons que cascun jozn hauia acostumat. ¶ Dementre que lescuder caualcaua en ari, son palaffre eri dī camie mes se per lo boscatge, e an tant la hon li plach p lo boscatge, tro esdeuench en la fontana hon lo cauayler estaua en oracio. Lo cauayler qui viu venir lescuder lexa sa oracio e affech se en lo bel prat a la ombra del arbre, e comença a legir a .j. libre que tenia en sa fauda. Lo palaffre con fo a la font bech de laygua, e lescuder qui senti en durment que sō palaffre nos mouia despertas, e viu denant si lo cauayler qui fo molt veyl, e hac gran barba e lonchs cabels, e romputs vestiments per la velea / e per la penitencia que fasia fo magre e descolorit, e per les lagremes que gitaua sos ulls foren apoquits, e ac
b.j.

Segueix

esguart d molta sancta vida. Molt se maraueyla la .j. del altre, car lo cauayler hauia longament estat en son ermitatge, en lo qual no hauia nuyt hom vist depuys que hac deseparat lo mon es lera de portar armes. E lescuder se maraueyla fortment con era esdeuengut en aquell loch. Lescuder deuayla de son palaffre saludant agrada/ blement lo cauayler, e lo cauayler lo aculli hon pus bellament poch, e asegren se en la bella erba .j. pres del altre. Lo cauayler qui conech que lescuder no volia primerament parlar, pergo cor li volch dar honor, parla primerament e dix: ¶ Bell amich, qual es vostre coratge, ni hon anats, ni per que sots assi vengut? ¶ Senyer, dix lescuder, fama es per longues terres que .j. lkey molt saui ha manada cort et fara simateix cauayler, e apres fara cauaylers altres barons strany e priuats: on per ayso jo vag a aquella cort per esser nouepl cauayler: et mon palaffre, dementre que jom adormia per lo trebayl que he haut de les grans jornades, ham amenat en aquest loch. ¶ Lon lo cauayler ausi parlar de cauayleria, et remembra lorde de cauayleria e so quey pertany a cauayler, adõchsgita .j. suspir et entra en consirer membrant en lo honrament en lo qual cauayleria lo auia longamēt mantengut. ¶ Dementre que lo cauayler cogitaua en si ma/ teix, lescuder li demana de que era son consirer.

Lo cauayler dir: ¶ Bel fils, mos penſaments ſon del orde de cauayleria, e del gran deute en q̃ es cauayler con mantenga la alta honoz de cauayleria. Lescuder prega lo cauayler que li direſ lorde de cauayleria qual es, ni per qual manera hom lo pot mils honrar e conſeruar en la honoz que Deu li ha donada. ¶ Com, fiyl, ſo dir lo cauayler, e no ſaps tu qual es la regla e lorde de cauayleria? e cō pots tu demanar cauayleria tro ſapies lorde de cauayleria? cor negun cauayler no pot mantenir lorde que no ſap, ni pot amar ſon orde ni ſo q̃ pertany a ſō orde ſi no ſap lorde de cauayleria, ni ſap conerex lo ſaylimēt que ſia contra ſon orde. ¶ Si negun cauayler no deu fer cauayler ſi no ſap lorde de cauayleria, cor deſordonat cauayler es qui fa cauayler e no li ſap moſtrar les cuſtumes quis pertāyen a cauayler. ¶ Dementre q̃l cauayler deia aqueſtes paraules et reprenia leſcuder qui demanaua cauayleria, leſcuder demana al cauayler: Senyer, ſi a vos plazia quem direſſets lorde de cauayleria, affats me ſent coratge quel orde apendria, et q̃ ſiguiria la regla e lorde d cauayleria. ¶ Bel amic, ço dir lo cauayler, la regla e lorde de cauayleria es en aqueſt libre en lo qual jo lig alcunes vegades per ço quem faſſa remembrar la gracia et la merce q̃ Deus ma feta en aqueſt mon, per ço cor hōraua e mantenia lorde de cauayleria a tot mon poder.

Segueir

Loz en ari con cauayleria dona tot ço que per-
tany a cauayler, en ari cauayler deu donar totes
ses forses a honrar cauayleria. ¶ Lo cauayler
liura lo libre al escuder : e con l'escuder lach lest,
en lo qual entes q̄ cauayler es .j. de .M. homens
elet a hauer pus noble offici que tots, et ac entesa
la regla e lorde de cauayleria, adonchs confira
.j. petit e dix : ¶ A sēyer Deus, beneyt siats vos
quim hauets aduyt en loch e en temps con jo
haja conexensa de cauayleria, la qual he lonch
temps desirada, sens que no sabia la nobilitat de
son orde, ni lonrament en que Deus ha posats
tots aq̄lls q̄ son en lorde de cauayleria. ¶ Ama-
ble fiyl, dix lo cauayler, jo son pres de la mort e
mos dies no son molts : on con aquest libre sia
fet per retornar la deuocio e la leyltat e lordo-
namēt que cauayler deu hauer en tenir son orde,
per aygo, bel fil, portats vosen aq̄st libre a la cort
hon enats, e mostrats lo a tots aquells q̄ volen
esser cauaylers nouells : guardats lo, e car lo te-
nits si amats lorde de cauayleria. E con serets
adobat a nouel cauayler, retornats per aquest
loch, e digats me quals son aqueyls qui serā fets
nouels cauaylers e no auran estats obedients a
la doctrina de cauayleria. ¶ Lo cauayler dona
sa benediccio al escuder, e l'escuder pres lo libre,
e pres comiat molt deuotament del cauayler, e
puja en son palafre, e anassen a la cort, e tench

son cami molt alegrament. E sauïament e ordo-
nada dona e represēta aquest libre al molt noble
lley e a tota la gran cort, e sofferi q̄ tot cauay-
ler qui am esser en orde de cauayleria lo pusque
translatar, perço que a les vegades liga e recort
lorde de cauayleria.

¶ Part primera la qual tracta del començament de cauayleria.

Esfalli caritat, leuallat, justícia e ve-
ritat en lo mon : comença enamistat,
desleuallat, injuria e falsetat, e per ay-
ço fo error e torbament en lo poble de
Deu, qui era creat perço que Deus sia amat,
conegut, honrat, seruit e temut per home. ¶ Al
començament con fo en lo mon vengut menys-
preament de justícia per minuament de caritat,
couench que iustícia retoznas en son honrament
per temor : e per ayso de tot lo poble foren fets
milanaris, e de cascū. M. fo elet e triat .j. home
pus amable, pus saui, pus leyal e pus fortz, e ab
pus noble coratge, ab mes densenyaments e de
bons nodriments que tots los altres. ¶ Encercat
fo en totes les besties qual es pus bepla bestia, e
pus corrent e que pusca sostenir mes de trebayl,
ni qual es pus couinent a servir home. E cor
cauayl es la pus nobla bestia e la pus couinent a
b. iij.

Libre del orde

seruir home, per ayço de totes les besties hom
eleech cauayl e dona lo al home qui fo elet de
.M. homens: e per ayso aquel home ha nom
cauayler. ¶ Con hom ac aiustada la pus nobla
bistia al pus noble home, en apres couench que
hom elegues e trias de totes les armes aquelles
armes q son pus nobles e pus couinents a com-
batre et a deffendre hom de naffres e de mort: et
aqlles armes hom dona et apropria a cauayler.
¶ Qui vol donchs entrar en lorde d cauayleria,
a esmar e pensar li coue lo noble començamēt de
cauayleria, et coue que la noblea de son coratge
e son bon nodriment se concort es couenga ab
lo començament de cauayleria, cor si no ho fa-
hia, contrari seria al orde de cauayleria e a sos
començaments. E perço nos coue que lorde de
cauayleria reeba sos enemics en sos hōramēts,
ni aqyls qui son contraris a sos començaments.
¶ Amor e temor se couen cōtra desamor e mēsp-
reament, e per ayso couench que cauayler per
noblea de coratge e de bones custumes, e per la
honor tan alta e tan gran la qual li es feta per
eleccio, et per cauayl, et per armes, fos amat e
temut per les gents, e que per la amor retornas
caritat e ensenyament, et per la temor retornas
veritat e iusticia. ¶ Home en quant ha mes de
seny e denteniment, e es de pus forts natura que
fembra, pot esser miloz que fembra: cor si no era

tan poderos a esser bo con la fembra, seguir sia q̃ bondat e forsa de natura fos contrari a bonea de coratge e de bones obres. ¶ En en ari con home per sa natura es pus apparayat a hauer noble coratge e a esser bo que la fēbra, en ari homie es pus apareylat a esser auol que la fembra, cor si no era no seria digne q̃ hagues major nobilitat de coratge et maior merit de esser bo que fembra.

¶ Guarda, escuder, que faras si prēs lorde d'cauayleria, cor si est cauayler tu reebbs lo honramēt e la seruitut quis coue als amichs d'cauayleria: cor en quant has pus nobles comengaments, est pus obligat a esser bo et agradable a Deu e a les gents: e si est auol, tu est lo major enamich de cauayleria, et est pus cōtrari a sos comengamēts e a son honramēt. ¶ Tant es alt e noble lorde d'cauayleria, que no basta al orde que hom lo faes de pus nobles persones, ni que hom li donas les pus nobles bisties, ni les pus honrades armes, ans couench que hom faes senyors de les gents aquells homens qui son en lorde de cauayleria.

¶ E cor senyoria ha tanta de nobilitat, et seruitut ha tant de sotsmetiment, si tu qui prens lorde de cauayleria est vil ni maluat, pensar pots qual injuria fas a tos sotsmeses e a tos companys qui son bons: cor per la viltat en que est deuries esser sotsmes, e p la nobilitat dels cauaylers que son bons est indigne que sies appellat cauayler.

Libre del orde

Eleccio, ni cauall, ni armes, ni sēporia encara no abasta a la alta honoz q̄ pertany a cauayler, ans coue que hom li do escuder e troter quil seruesquen, e qui pensen d̄ les besties. E coue que les gents aren e cauē e traguen mal, perço que la terra leu los fruyts on viuā caualler e ses besties: et que cauayler caualc̄ e senyoreig e haia benanança daquelles coses on sos homens han mal tret e malanāça. **S**ciencia e doctrina han los clergues con pusquen e sapien e vullen amar, coner e honrar Deu e ses obres, e que donē doctrina a les gents e bon eximpli en amar e hōrar Deu, e perço que sien ordenats a aquestes coses aprenen et estan en escoles. On en ari con los clergues per honesta vida, e per bon eximpli, e p sciencia han orde e offici con enclinen les gents a deuocio e a bona vida, en ari los cauaylers p noblea d̄ coratge e per forsa darmes mantenen lorda de cauayleria, han lorde en que son per ço q̄ enclinen les gents a temoz, per la qual temen a fer fallimēts los vns homens contra los altres. **L**a sciencia e la escola d̄ lorde de cauayleria es que cauayler fassa a son fiyl mostrar de caualc̄ en son jouent, cor si linfant en son iouēt no apren a caualc̄, no ho poza apendre en sa veplea. E lo fiyl d̄l cauayler coue q̄ dementre que es scuder sapia pensar de cauall: e lo fiyl de cauayler coue que sia enans sotsmes que sēpor, e q̄ sapia servir

senyor, cor en altra manera no conereria la nobilitat de sa senyoria con seria cauayler. E per aço lo cauayler deu sotsmetre son sipl a altre cauayler per aço que aprença a taylor e a guarnir, e les altres coses q̄s pertanyen a la honoz d cauayler.

¶ Qui ama orde de cauaylaria coue que en ari com aquell qui vol esser fuster ha mester maestre qui sie fuster, e aquell qui vol esser sabater coue q̄ haia maestre qui sie sabater / en ari qui vol esser caualler coue que haia maestre qui sie cauayler: cor en ari es descouinent cosa que scuder aprena lorde d cauaylaria daltre home mas de home q̄ sia cauayler, con seria descouinent cosa sil fuster mostraua al home qui vol esser sabater. ¶ En ari cō los juristes, els metges, els clergues han sciencia e libres, et oen la ligo, e aprenen lur offici per doctrina de letres / tant es honrat e alt lorde de cauayler, que no tant solament abasta que al escuder sia mostrat lorde de cauaylaria p pensar de cauayl, ni per seruir senyor, ni per anar ab eyl en fet darmes, ni per altres coses semblants a aquestes, hoc encara seria couinēt cosa que hom del orde de cauaylaria faes scola, e q̄ fos sciencia escrita en libres, e que fos art mostrada, ari con son mostrades les altres sciencies. E que los infants sipls dels cauaylers en lo comengamēt que apreessen la sciēcia qui pertany a cauaylaria, et en apres que fossen scuders, e que anassen per les
c.j.

Libre del orde

terres ab los cauaylers. ¶ Si fallimēt no fos en clergues ni en cauaylers, quar apenes forā falliment en les altres gents: cor per los clergues hagra hom deuocio e amor a Deu, e per los cauaylers temera hom injuriar son proïsme. En si los clergues han maestre e doctrina, e estan en scoles per esser bons, e si tantes sciencies son que stan en doctrina e en letres, injuria molt gran es feyta al orde de cauaylaria con no es en ari vna sciēcia demostrada per letres, e quen sie feta scola con es de les altres sciencies. En per ayso aquest qui compon aquest libre soplega al noble Rey e a tota la cort, q̄ es ajustada a honor d̄ cauaylaria, que sia satisfet e restituhit al bonrat orde de cauayleria qui es agradable a Deu.

¶ Part segona que parla del orde d̄ caualleria / e del offici qui pertany a cauayler.

¶ Fici de cauayler es la fi e la intencio per la qual fo començat lorde de cauayleria. En si cauayler no usa del offici de cauaylaria es contrari a son orde, e a los començaments de cauaylaria demunt dits: per la qual contrarietat no es ver cauayler jassia appellat caualler: e aytal cauayler es pus vil q̄

lo tixedor nelo tromptador qui segueren lur offici.
¶ Offici de cauayler es mantenir e deffendre la sancta fe catholica, per la qual Deu lo pare traimes sō Fill pēdre carn en la verge gloriosa nostra dona sancta Maria, e p la fe a honrar e a multiplicar soferi en est mon molts trebayls e moltes hontes e greu mort. En en ari con nostro senyor Deus ha elets clergues per mantenir la sancta fe ab scriptures e ab probaciōs necessaries, preycant aquella als infels ab tant gran caritat que la mort sie a ells desirable: en ari lo Deu d gloria ha elets cauaylers qui per forsa darmes vencen e apoderen los infels qui cada die punyen en lo destruiement de la sancta sgleya. En per aco Deu te honrats en est mon e en laltre aytals cauaylers q son mantenidors e deffenedors dl offici de Deu, e de la fe per la qual nos hauem a saluar. **¶** Cauayler qui haia fe e no us de fe, e sia contrari a aquepls qui mantenen la fe, es ari cō enteniment dome a qui Deus ha dada raho e usa d destraho et de ignorancia. En qui ha fe e es contrari a fe vol esser saluat per ço qui es contra fe, e p ço son voler se concorde ab descreenga qui es contrari de fe et de saluacio, per la qual descreença hom es jutjat a trebayls qui no han fi. **¶** Molts son los officis que Deus ha donats en est mon a esser seruit per los homēs: mas tots los pus nobles, los pus honrats, los pus acostats dos officis q
c. ij.

Libre del orde

lien en est mon, es offici d clergue et offici de cauayler : e per ayso la major amistat que sia en est mon deuria esser entre clergue e cauayler. En en ari cō clergue no segueix lorde de clerecia con es contra lorde d cauayleria, en ari cauayler no mante orda de cauayleria con es contrari e desobedient als clergues, qui son obligats a amar e a mantenir lorde de cauayleria. ¶ Orde no tan solament sta en los homens qui amen lux orde, q̄ enans sta en epls p amar altres ordēs. En amar .j. orde e desamar altre orde no es mātēnir orde, cor nypla orde no ha Deus donat cōtrari a altre orde. En en ari con alcū home religios qui ama tant son orde quen es enamich daltre orde, no segueix orde / en ari caualler no ha offici d cauayler con ama tant son orde q̄n mēyspreu en desam altre orde. Cor si cauayler tenia lorde de cauayleria desamant e destruent altre orde, seguir sia que Deu e orde fossen contraris, la qual contrarietat no pot esser. ¶ Tant es noble cosa offici de cauayler, que cascū cauayler deuria esser senyor e regidor d terra : mas per los cauaylers qui son molts no basten les terres. E a significar que .j. Deu es senyor de totes coses, Emperador deu esser cauayler e sēyor d tots cauaylers : mas cor Emperador no poria per si mateix reger tots los cauaylers, coue que haia desots si lleys qui sien cauaylers per tal que li aiuden a mantenir lorde

de cauayleria. E los lleys deuen hauer de jus si comtes, comdors, varueffors, e axi dels altres graus d cauayleria: e deius aquests graus deuen esser los cauaylers de .j. scut, los quals sien gouernats e possebits per los graus de cauayleria demunt dits, a demostrar la excellent senyoria, sauiea e poder de nostrosenyor Deus, qui es .j., e pot e sap reger e gouernar tot quant es. Descoiuintent cosa fora que hun cauayler pogues per si mateix reger totes les gentsd aquest mon: coz si ho faes, no fora tât be significada la senyoria, lo poder, sauiea de nostrosenyor Deus. En per ayso Deus ha volgut q a reger totes les gentsd aquest mon haia mester molts officials qui sien cauaylers. En lo lley ol princep qui fa procuradors, veguers, batles daltres homs q no sien cauaylers, fa contra lo offici de cauayleria, con sia cosa que cauayler sie pus coninent segons dignitat de son offici a senyorejar poble que altres homens: coz per la honor d son offici li deu esser septa mes donoz que a altre home qui no sie tant honrat en offici. E per la honor en que es per son orde ha nobilitat de coz, e per nobilitat de coratge senclina pus tart a maluestat, e a engan, e a vils feis que altre home. ¶ Offici de cauayler es mantenir e deffendre senyoz terrenal, coz lley ni princep ni nuil alt baro sens ajuda no podia mantenir dretura en ses gentsd: on sil poble o alcun home es
c.iiij.

Libre del orde

contra lo manament del Rey o del princep, coue que los cauaylers ajuden a lur senyor, qui es .j. home sol en ari cō .j. altra home. En lo cauayler maluat qui ajuda enans al poble q̄ a son senyor, o qui vol esser senyor e vol despossehir son sēyor, no segueix lo offici p lo qual es appellat cauayler.

¶ Ser los cauaylers deu esser mantēguda justicia, cor en ari con los iutges han offici de iutjar, ari los cauaylers han offici d̄ mantenir justicia. E si cauayler e letres se podien couenir tant fortment q̄ cauayler per sciencia abastas a esser iutge, jutge deuria esser cauayler, cor aquell per qui justicia pot esser mils mātenguda es mils couinent a esser iutge que altre home, ab que lo cauayler sie couinēt a esser jutge. **¶** Cauayler deu correr cauayl, boznar, lansar a taulat, anar ab armes, torneys, fer taules radones, esgremir, cassar cers, orces, senglars, leons e les altres coses sēblants a aquestes q̄ son offici de cauayler: cor per totes aquestes coses se acostumen los cauaylers a fets darmes e a mantenir lorda de cauaylaria. En menys prear la custuma e la usança d̄ go per que cauayler es pus apareylat a usar d̄ son offici, es menysprear lorda de cauaylaria. Don en ari cō totes aquestes usances demunt dites pertanyen a cauayler quant al cors, en ari justicia, sauiesa, caritat, lealtat, veritat, humilitat, fortitudo, speransa e spertesa, e les altres virtuts semblants

a aq̃stes pertanyen a cauayler quant a la anima: e per asso lo cauayler qui usa daquestes coses qui pertanyen a orde de cauayleria quant al cors, et no usa quant a la anima de aquelles virtuts qui pertanyen a cauaylaria, no es amich del orde de cauayleria / cor si ho era seguir sia que lo cors e cauaylaria fossen ensemps contraris a la anima, et a ses virtuts, et ayso no es ver. ¶ Offici de cauayler es mantenir terra: cor per la paoz que les gents han dels cauaylers dubten a destruhir les terres, e p temoz dls cauaylers duptē los lReys els p̃nceps venir los vns contra los altres. Mas lo maluat cauayler q̃ no aiuda a son senyor terrenal, natural contra altre p̃ncep, es cauayler sens offici, et es ari con fe sens obra, e es ari con descreença qui es contra fe. En si aytal caualler seguia lorde e lo offici de cauaylaria, cauaylaria e sō orde seria injuriosa al cauayler quis combatro a la mort per justicia, e per son sēyor a man/tenir e a deffendre. ¶ Il2o es negū offici qui sie fet q̃ no p̃sca esser d̃ffet: cor si q̃o qui es fet no podia esser deffet ni destruhit, lo qui es fet seria semblāt a Deu qui no es fet ni pot esser destruhit. En cō lo offici de cauaylaria sia fet e ordenat per Deu, e sia mātengut per aquells qui amen lorde de cauaylaria e qui son en lorde d̃ cauaylaria, per aq̃o lo maluat cauayler quis ix del orde d̃ cauayleria desamāt lo offici de cauaylaria, deffa en si mateix

Libre del orde

cauaylaria. ¶ Key o princep qui deffa en si mater orde de cauayler, no tant solamēt deffa cauayler en si mateix, que enans ho fa als cauaylers qui li son sotsmesos: los quals p lo mal eximpli de lur senyor, e perço q̄ sien amats per ell e seguesquen los maluats nodriments, fan ço que no pertany a cauayleria ni a son orde. E per ço los maluats princeps no tant solament son contraris en si mateixs al orde d cauayleria, q̄ enans ho sō en lurs sotsmeses, en los quals deffan lorde d cauayleria. ¶ En si gitar .j. cauayler d lorde d cauayleria es molt gran maluestat, e grā viltat de coratge, quāt mes ho es qui molts cauaylers gita d lorde de cauayleria. ¶ A/ con es gran força d coratge en cauayler qui vens e apodera molts maluats cauaylers, lo qual cauayler es princep o alt baro q̄ ama tant lorde de cauayleria, q̄ per molts maluats homens q̄ son appellats cauaylers e qui cada die li consellen que fassa maluestats, falliments e engans on destrua en si mateix cauayleria, lo bonahuyrat princep ab sola nobilitat de son coratge, et ab la ajuda q̄ li fa caualleria et son orde, destrui e vens tots los enemichs de cauayleria. ¶ Si cauayleria fos en força corporal mes que en força de coratge, seguiries q̄ orde d cauayleria se concordas pus fortment ab lo cors que ab la anima, et si ho faes, lo cors hagra major nobilitat que la anima. ¶ En cō nobilitat de coratge no

pusca effer ventut ni apoderat per hū home, ni p
tots los homēs qui son, et .j. cors sia ventut per
altre e pres/ lo maluat cauayler qui tem pus fort
ment la força dī cors con fuig a la batayla e desf/
empara son sēyor q̄ no fa la maluestat e la flaḡsa
de son coratge, no usa del offici de cauayler ni es
seruidor ni obedient al honrat orde d cauayleria
qui fo començat per noblea de coratge. ¶ Si
la menor nobilitat de coratge se couengues mils
ab lorde de cauaylaria que la major, concorda/
ren se flaquesa e volpellatge ab cauayleria cōtra
ardiment e força de coratge : e si ayso fos en ari,
flaquea e volpeyatge foren offici de cauayler, e
ardimēt e força desordonarē lorde d cauayleria.
En con dayso sia lo contrari, per ayso si tu, ca/
uayler, vols ni ames molt cauayleria, a efforsar
te coue que on pus fortment hauras defayliment
de companyons, e darmes, e de messio, hages
ardiment d coratge e sperança cōtra aqueyls qui
son contraris a cauaylaria. E si tu mors p man/
tenir cauaylaria, donchs tu has cauaylaria en
so que mes la pots amar e servir e tenir : cor ca/
uaylaria en nuyl loch no sta tan agradablement
con en nobilitat de coratge. E nuyl hom no poria
mes amar ne honrar ni hauer cauaylaria que
aqueyl qui mor p la honoz e lorde d cauaylaria.
¶ Cauaylaria e ardimēt nos couenē sens sauiesa
e seny, cor si ho fasien, follia e ignorācia se couen/
d.j.

Libre del orde

rien ab lorde de cauayleria. E si ayso era en ari, sauiesa e seny qui son contraris a follia e a igno-
râcia serien cōtrarís a orde de cauayleria, e asso
es impossibil: per la qual impossibilitat es signi-
ficat a tu, cauayler, que has gran amor a lorde
de cauayleria, q̄ en ari con cauayleria per nobi-
litat s̄ coratge te fa hauer ardiment et fa menys
prear los perills per ço que cauayleria pusques
honrar, en ari orde de cauayleria coue que faça
amar sauiea e seny, e que pusquen honrar lorde
de cauayleria contra lo desorzonamēt el defalli-
ment qui es en aquells q̄ cuyden seguir la honoz
de cauayleria per follia e p̄ minua denteniment.

LOffici de cauayler es mantenir vidues,
orfens, homens despoderats: cor en ari
con es custuma e raho q̄ los majors aju-
den a deffendre los menors, e los menors hajan
refugi als majors / en ari es costuma del orde
de cauayleria que perço cor es gran e honrat e
poderos sia en socors e en ajuda a aqueyls qui
li son dejus en honrament e en forsa. En si
forzar vidues qui han mester ajuda, et deseretar
orfens qui han mester regidor, e robar e destruir
los homens mesquins e despoderats a qui hom
deu donar socors se concorda ab lorde de cauay-
leria, maluestat, engan, crueltat e falliment se
couenen ab orde, e ab nobilitat e honrament. E
si ayso es en ari, donchs cauayler e son orde es

contrari al comengament del orde d cauayleria.
¶ Si Deu ha donats uyls al menestral per ço q̄
veja obrar, al home peccador ha donats uyls p
ço que püsca plorar sos peccats. E si al cauayler
ha donat lo cor per que sia cambra hon stia la
nobilitat de son coratge, al cauayler qui es en sa
força et en son honrament ha donat cor per ço
quey sie pietat de merce a ajudar, e a saluar, e a
guardar aquells q̄ leuen los uyls ab plors e lurs
cors ab esperança als cauaylers que los ajuden
els defenen, e lur donen a lurs necessitats. En
cauayler qui no haja ulls ab que veja los despo/
derats, ni ha cor ab que pens lurs necessitats, no
es ver cauayler ni no es en lorde de cauayleria:
cor tant es alta cosa e nobla cauayleria, que tots
aqueyls qui son abcecats e han vil coratge gita
de son orde e d son benifet. **¶** Si cauayleria qui
es tan hōrat offici fos offici d robar et d destruir
los pobres e los despoderats, e d enganar e de
forçar les vidues e les altres fēbres, ben gran e
ben noble offici fora ajudar e mantenir orfens et
vidues e pobres. En si so qui es maluestat et en/
gan era en lorde d cauayleria q̄ es tant honrat,
e per maluestat e per falsia e p traycio e crueltat
cauayleria era en son honrament, quāt mes pus
fortment sobre cauayleria seria honrat lorde qui
auria honrament p leualtat, e cortesia et libera/
litat, e pietat: **¶** Offici d cauayler es auer casteyl
d.ij.

e cauayl per guardar los camins e per deffendre
lauradors. Offici d cauayler es auer viles e ciu/
tats per tenir dretura a les gentz, e p congregar
e ajustar fusters en .j. loch, ferrers, sabaters,
drapers, mercaders e los altres officis que per/
tanyen al ordonament daquest mon, e qui son
necessaris a conseruar lo cors a ses necessitats.
On si los cauaylers per mantenir lur offici son
tanbe logats que son senyors de castells e d viles
e de ciutats: si destruhir viles, casteys, ciutats
cremar, taylor los arbres, les plantes, e auciere
lo bestiar, et robar los camins era offici et orde
d cauayler, obrar e edificar casteys, forles, viles,
ciutats, deffendre lauradors, talayes tenir a ca/
mins segurs, e les altres coses seblants a aqstes
serien desordonament d cauayleria: et si ago era
en ari, la raho p la qual cauayleria es atrobada
seria vna cosa mateixa ab son desordonament et
son contrari. ¶ Traydors, ladres, robadors de/
uen esser encalgats per los cauaylers, cor en ari
con destrual es feyta per destruyr los arbres, en
ari cauayler ha son offici per destruhir los mals
homens. On si cauayler es robador, ladre, tray/
dor, e los robadors, traydors, ladres deuen esser
morts per los cauaylers e preses / si lo cauayler
qui es ladre, o traydor, o robador vol usar d son
offici, et usa en altre de son offici, ausia e prena si
mateix: e si en si mateix no vol usar de son offici,

e usa en altre de son offici, ab lorde d cauayleria se coue mils en altre que en si mateix. E cō no es cosa leguda que nul home ausia si mateix, per ayso cauayler q̄ sie ladre, traydor e robador deu esser destruit e mort p̄ altre cauayler. E cauayl'r q̄ sofira ni mantenga cauayler traydor, robador, ladre, no usa d son offici: cor si usaua de sō offici contra son offici faria si los homēs ladres, traydors qui no son cauaylers ausiepa ni destruhia.

Situ, cauayler, has dolor o alcūmal en la vna ma, aqueyl mal pus prop es a l'altra ma que no es a mi, o a altre home: on cauayler q̄ sia traydor, ni ladre, ni robador, pus prop es son vici e son falliment a tu qui est cauayler, que a mi qui no son cauayler. On si lo teu mal te dona major trebayl que lo meu, per que scuses ni mantens cauayler enemich de la honoz de cauayleria, ni per que blasmes los homens qui non son cauaylers dels fallimēts q̄ fan: Cauayler ladre major ladronici fa a la alta honoz de cauayleria con li embla si mateix e son nom, que no fa con embla diners o altres coses: cor emblar honrament es donar viltat e mala fama a aqueyla cosa qui es digna de esser loada e honrada. E cor honoz e honrament val mes que diners, ni que aur ni argent, pergo es major fayliment auilar cauayleria que emblar diners ni altres coses q̄ no sō cauayleria. E si aço no era en ari, seguir sia o que diners e
d. iij.

les coses que hom embla fossen meylors q̄ home,
o que fos major ladronici emblar .j. diner que
emblar molts diners. ¶ Si home traydor qui
ausia son senyor, o jau ab sa mulyer, o si traex sō
castell es cauayler, qual cosa es home q̄ mor per
honrar e deffendre son senyor? ¶ Si si cauayler
traydor es blandit per son senyor, qual fayliment
poza fer de que sia punit ni repres? ¶ Si si senyor
no mante la honoz de cauaylaria contra son ca/
uayler traydor, en qui la mantendra? ¶ Si si senyor
qui no destrui son trahidor, qual cosa destruir a,
ni per q̄ es senyor, ni home, ni nula re? Si offici
de cauayler es reptar o combatre traydor, e si
offici d̄ cauayler traydor es ascondir se e cōbatre
leyal cauayler, qual cosa es offici de cauayler?
¶ Si si coratge tant maluat con es lo de cauayler
traydor cuyda vengre coratge de cauayler leyal,
lo alt coratge de cauayler q̄s combat p̄ leyaltat
qual cosa cuyda vengre ni sobrar? ¶ Si si cauayler
amich de cauaylaria e d̄ leyaltat es vengut, qual
es lo peccat que ha fet, ni hō es anada la honoz
de cauaylaria? ¶ Si robar fos offici d̄ cauayl'r,
donar fora contrari a lorde de cauaylaria: e si
donar se couēgues ab algū offici, quanta d̄ valor
fora en aquell home qui hagra offici de donar?
¶ Si si donar les coses toltes se couenia ab lonoz
de cauayleria, restituir ab ques couendria? ¶ Si si
tolre so q̄ Deus dona deu posseir cauayler, qual

cosa es q̄ cauayler no deia possehir: ¶ Doch sab de comanar q̄ a lop famejāt comana ses oueles, eq̄ sa mupler bella comana a cauayler joue traydor, ni qui son fort casteyl comana a cauayler auar e robador. E si aytal home sabria poch de comenar ses coses, quies aqueyl q̄ los bens sapia comenar, ni qual es aquell qui ses commandes sab retre ni guardar: Mas vift nupl cauayler qui sō castell no vuyla recobzar, ni vift anch cauayler q̄ a cauayler traydor no vuyla sa mupler guardar, ni vift anc cauayler robador q̄ no sescondis de robar: E si negū daptals cauaylers has vift, regla ni orde porals ja tornar en lorde d̄ cauayleria. ¶ Tenir gint son arnes e manescalsir son cauayl es offici d̄ cauayler: e si jugar son arnes, ses armes e sō cauayl es offici de cauayler, dōcs so que es, e q̄ no es, es offici de cauayler. En si aylo es en ari, donchs offici de cauayler es e no es: on con res e no res sien contraris, et destruir son arnes cauaylaria no es / donchs cauayl'ria sens armes qual cosa es, ni per qual raho cauayller nomenat es: ¶ Manament es de ley q̄ hom no sie perjur: on si fer sacrament falsamēt no es contra orde de cauaylaria, Deus qui feu lo manament e cauaylaria son contraris, e si ho son, hon es lo hōrament de cauaylaria, ni qual cosa es son offici: E si Deus e cauayleria se couenen, coue que jurār falsament no sia en aquells qui

mantenen cauayleria. **E** si fer vot e prometre a Deu, e jurar en ver no es en cauayler, que es so en que sta cauayleria? **¶** Si justicia e luxuria se couenen, cauayleria q̄s coue ab justicia se coue ab luxuria / e si cauayleria e luxuria se couenen, castedat, qui es lo contrari de luxuria, es contra lo honrament de cauayleria: e si ayso es en ari, seria ver q̄ cauaylers volguessen honrar cauayleria p̄ mantenir luxuria? **E** si justicia e luxuria son contraris, e cauayleria es per mantenir justicia, donchs cauayler luxurios e cauayleria son contraris, e si ho son, en cauayleria deuria esser esquiua pus fortment q̄ no es lo vici de luxuria: et si era punit lo vici d' luxuria segons q̄ deuria, de negun orde no serien gitats tants hom̄es con del orde de cauayleria. **¶** Si justicia e humilitat eren contraris, cauayleria q̄s concorda ab justicia seria contra humilitat, et concordar sia ab erguyt. **E** si cauayler erguytlos mante lo offici de cauayleria, altra cauayleria fo aquella qui comença per justicia e per mantenir los hom̄es humils cōtra los ergulloses injusts. **E** si asso es en ari, los cauaylers qui son en aquest temps no son en lorde en lo qual eren los altres cauaylers qui foren primers. **E** si aquests cauaylers q̄ ara son tenen la regla e usen del offici del qual usauen los primers, erguyt ni maluestat no es en aquests cauaylers que veem ergulloses et injurioses. **E** si

so que par q̄ sia erguyle injuria res no es, donchs humilitat e justícia en que es, ni hon es, ni q̄ es? ¶ Si justícia e pau eren contraris, cauayleria quis concorda ab justícia seria contrari a pau: e si ho es, donchs aquests cauaylers qui son ara enemichs de pau e amen guerres e trebays son cauaylers, et aquells q̄ pacifiquen l's gents e fugē a trebays son injurioses e son cōtra cauayleria. En si ayso es en ari, e los cauaylers qui ara son usen del offici de cauayleria, si son injurioses et guerrers e amadors de mal e d' trebays, deman qual cosa ni que eren los cauaylers primers quis concordauen ab justícia et ab pau pacificant los homens per justícia e per forza darmes? Si en lo temps primer era offici de cauayler pacificar los homens per forza darmes, e si los cauallers guerrers, injurioses qui son en aquest temps no son en lorde de cauayleria ni han offici d' cauayler, on es donchs cauayleria, ni quals ni quāts son aquells qui son en son orde? ¶ Moltes maneres son per que cauayler pot e deu usar d' offici de cauayleria: mas con nos hajam a tractar daltres coses, per asso nos en passam con pus abreuadamēt podem / e majorment con a raqsta de .j. cortes scuder, leyal, vertader q̄ lonch temps ha seguida la regla d' cauayler, hajam fet aquest libre abreuadamēt per ço cor en breu temps deu esser adobat a nouepl cauayler.

Libre del orde

Terça part qui specifica la
examinació qui coue esser feta
al scuder cō vol entrar en lorde
de cauayleria.

A examinar escuder coue examinador q̄
sia cauayler amāt lorde d̄ cauayleria:
cor als cūis cauaylers son q̄ amen plus
gran nōbre d̄ cauaylers q̄ qui sien bōs.

E cor cauayleria no guarda multitut d̄ nombre,
e ama nobilitat de coratge et de bons nodrimēts,
per ayso sil examinador ama mes multitut de
cauaylers que nobilitat de cauayleria es incouisi-
nent a esser examinador, et hauria mester q̄ fos
examinat e repres de la injuria que fa a la alta
honor de cauayleria. ¶ En lo començamēt coue
demanar al scuder qui vol esser caualler si ama
ni tem Deu : cor sens amar e tembre Deu nuyt
home no es digne de ētrar en lorde d̄ cauayleria,
e temor fa duptar los falliments per los quals
cauayleria pren desonor. ¶ On con seldene cō les-
cuder qui no ama ni tem Deu es fet caualler, si
lescuder pren honor p̄ reebre cauayleria, cauay-
leria reeb desonor en lescuder q̄ no la reeb hon-
rant Deu que ha honrada cauayleria. E cor
reebre honor et donar desonor nos couenen, per
ayso scuder sēs amor e temor no es digne d̄ esser

cauayler. ¶ En ari con cauayler sēs cauayl nos coue ab lo offici de la cauayleria, en ari escuder sens noblesa de coratge nos coue ab orde de cauayleria, cor nobilitat d coratge fo començamēt de cauayleria, e viltat de coratge es destruiment del orde de cauayler. En si scuder ab vil coratge vol esser cauayler, donchs vol destruir lorde que demana: e si es contra orde, per q̄ demana orde: ni cauayler qui fa escuder ab vil coratge, per que deffa son orde: ¶ Noblesa de coratge no la demans a la boca, cor tota hora no diu veritat: ni no la demans a honrats vestiments, cor sots alcun honrat mâteyl sta vil cor e flach on ha maluestat e engan. ¶ Ni noblea de coratge no la demans a cauayl, cor not poza respondre: ni no demans noble cor a guarniments ni arnes, cor dins los grans guarnimēts pot esser volpey cor e maluat. En si vols trobar nobilitat de coratge demanala a fe, sperāça, caritat, justicia, fortitudo, leyaltat, et a les altres virtuts, cor en aquelles sta noblea de coratge, e per aquelles noble cor de cauayler se deffen a maluestat e a engan e als enemichs de cauayleria. ¶ Edat couinent se coue a noueyl cauayler, cor si es trop jone lescuder quis vol fer cauayler no pot hauer apresetes los nodriments qui pertanyē a scuder ans que sia cauayler: e no poza tant be remembrar ço q̄ promet a la honor de cauayleria si es en infantela fet nouell cauayl
e.ij.

Libre del orde

ler. E si lescuder es veyl e ha debilitat d son cors e vol esser cauayler, enans q fos veyl feu injuria a cauayleria, qui es mantenguda per los forts combatadors, et es auilada per flachs, despoderats, e vensuts fugidors. En ari con mesura sta en lo mig de virtut, e son contrari esta en los .ij. termens qui son vici, en ari cauayleria sta en la edat quis cone a cauayler: cor si no ho sabia, seguir sia que contrarietat fos entre mesura e cauayleria, e si ho era, virtut e cauayleria serien contraris. E si ho sō, tu, scuder q massat cuytes ot tardes a esser cauayler, per que vols esser en lorde de cauayleria? ¶ Si per belleza de faysōs, ni per grā cors cordat, per rosses cabeyls, ni per mirayl en borsa, escuder deu esser adobat a cauayler, de bell fpyl de pages e d bella fēbra poras fer escuder e cauayler: e si ho fas, antiquitat de linatge hōrat desonres e mēysprees: e la nobilitat que Deus ha donada a home major q a fembra deualles en viltat, e p aytal menyspreu e desonor auiles e baxes lorde de cauayleria. ¶ Paratge e cauayleria se couenē es concordē, cor paratge no es als mas continuada honor ansiana/ e cauayleria es orde e regla qui te del comensament en lo temps hon fo comensada den tro ara en lo temps en q som. On pgo cor paratge e caualleria se couenen, si fas cauayler home qui no sie de paratge, tu fas esser contraris paratge e cauayl

laria en so que fas: e p ayso aqueyl q fas cauayleria es contra paratge e cauaylaria, et si ho es, e es cauayler, ques so en que sta cauayleria? ¶ Si tu has tant de poder en lorde de cauaylaria que hi pusques metre cell qui no li coue, de necessitat se coue que tu haies tant de poder q pusques trer sl orde d cauaylaria aqyl qui p paratge es couinēt a esser cauayler. E si cauaylaria ha tātā d virtut que tu no li pusques tolre sa honor, ni cells q per paratge li couenē, dōcs tu no pots hauer poder en fer cauayler home vil de linatge. ¶ En quant natura corporal, aytant honrada es natura en los arbres et en les besties con en los homens: mas per la nobilitat danima rahonable q participa tant solament ab lo cors del home, per ayso natura ha major virtut en cors huma q en cors bestial. On per ayso lorde de cauaylaria consent que per moltes nobles costumes e per molts nobles fets, e p nobilitat de princep puscha hauer cauaylaria alcū home de nouell honrat linatge. E si ayso no era en ari, seguir sia que cauaylaria mils se couengues ab natura de cors q ab virtut danima, et ayso no es ver, con sie cosa q nobilitat de coratge quis coue ab cauayleria se couengua mils ab anima q ab cors. ¶ Segōs examinacio descuder qui dega esser cauayler se coue que hom deman de sos nodrimēts e de ses custumes: cor si maluats nodrimēts e maluades custumes gitē
e. iij.

Libre del orde

del orde de cauaylaria los maluats cauaylers, quant meyns es cosa couinent q̄ maluat escuder sie cauayler: ni que entre en lorde dō hagues exir per vils fets e p̄ desagradables custumes. ¶ Si cauayleria se coue tan fortmēt ab valor que tots los amichs d̄ desonoz gita d̄ sō orde, si cauayl'ria no resebia aqueyls qui valor han et amen e mās tenen, seguir sia que cauaylaria se pogues destruir en viltat e q̄ nos pogues refer en nobilitat. E cor ayso no es ver, per ayso tu, cauayler, qui eximines scuder, est obligat pus fortment a encercar valor e nobilitat en scuder q̄ neguna altra cosa. ¶ Saber deus per qual intencio scuder ha volūtat de esser cauayler: cor si volia cauayleria per esser rich, o per senyorejar, o per esser hōrat lens que no fassa honoz a cauaylaria, ni honre los honradors qui a cauaylaria fan honrament e honoz, amant cauaylaria ama sa desonoz, per la qual desonoz es indigne que per cauaylaria haja riquesa ni benanança ni honrament. ¶ En ari con intencio se desment en los clergues qui sō elets a esser prelats ab simonia, en ari maluat escuder desment son voler e sa intencio cō vol esser caualler contra lorde d̄ cauaylaria. E si clergue en tot quant fa es contra la preladia si ha en si simonia, escuder en tot quant fa es contra lorde de cauaylaria si a falsa intencio ha lo offici de cauaylaria. ¶ Al escuder qui vol cauayl'ria coue

saber lo gran carrech de cauayleria e los grans perills qui son apareylats a aquells qui la volen pendre e mâténir : cor cauayler deu mes dubtar blasme de gêts que mort : e vergonya deu donar major passio a sō coratge que fam, ni set, ni calt, ni fret, ni altra passio ni trebayl a son cors. E p asso tots aquests perills deuen esser mostrats e denunciats al scuder ans que sie adobat cauayl'r.

¶ Cauayleria no pot esser mâtēguda sēs larnes qui pertany a cauayler, ni sens los honrats fets e les grans messiōs quis couenen al offici de cauayleria. E per ayso escuder sens armes e qui no haja tanta de riquesa q̄ puscha mantenir cauayleria no deu esser cauayler : cor per defayliment de riquesa defayl arnes, e per defaylimēt darnes e s messio maluat cauayler esdeue robador, traydor, ladre, mentider, fals, e ha daltres vicis qui son cōtraris a orde s cauayler. ¶ Dome cōtret, o massa gros, o qui haja altre defallimēt en son cors p lo qual no pusque usar s offici s cauayler, no deu esser en lorde de cauayleria : cor viltat es del orde de cauayleria si reseb home q̄ sia entecat, ni corrūput, ni despoderat a portar armes. E tāt es noble cauayleria et auta en son honrament, que riquesa ni nobilitat de cor ni de linatge no abasta a scuder qui sie affoylat en alcun membre.

¶ Demanat e enquest deu esser al scuder qui de mana cauayleria si ha feyta maluestat ne engan

Libre del orde

qui sia cōtra lorde & cauayleria: cor tal faylimēt poza hauer fet, e tant pot pujar lo defayliment q̄ ha fet, que no es digne que cauayleria lo reeba en son orde, ni quel fassa companyo daquells qui mantenen la honoz de cauayleria. ¶ Si scuder ha vana gloria de ço que fa, no es semblant que sia bo a cauayler, cor vana gloria es vici qui destroeix los merits els guardons dels benifets qui sō donats per cauayleria. ¶ Si scuder legoter nos coue ab offici & cauayler, cor legoter ha corrumputa intēcio, per la qual corrupcio destrueix e affoyla la volentat e la leyltat quis coue a corratge de cauayler. ¶ Erguylos escuder, mal ensenyat, sutze en ses paraules e en sos vestiments, ab cruel cor, auar, mentider, desleial, pereros, iros, e luxurios, embriach, glot, perjur, ni qui haja daltres vicis semblants a aquests nos coue ab lorde de cauayleria. En si cauayleria podia reebre aquells qui son contra son orde, seguir sie que orde e desordonacio fossen vna cosa matexa. En con cauayleria sia pura ordonacio de valor, per ayso deu esser examinat tot escuder ans que sie fet noueyl cauayler.

¶ Part quarta que mostra la manera segons la qual escuder deu reebre lorde de cauayleria.

Glo comengament con scuder deu entrar en lorde de cauayleria coue ques confes als saylments que ha fets contra Deu, lo qual vol servir en lorde de cauayleria: e si es sens peccat deu reebre lo p̄cios cors de Jh̄x̄st segons q̄s coue. ¶ A fer cauayler se coue alcuna festa de les honrades del any, per ço que per la honor de la festa se ajusten molts homens en aquell dia en aquell loch on lescuder deu esser fet cauayler, e que tupt pregunen Deu per lescuder que Deu li do gracia e benediccio per la qual sie leyal al orde de cauayleria. ¶ Lescuder deu dejunar la vigilia de la festa per honor del sant de qui es feta festa. E deu venir a lesgleya pregar Deu la nit ans òl die q̄ deu esser cauayler, e deu vetlar e star en pregueres e en contemplacio et en hoir paraules de Deu e del orde de cauayleria. E si scolta juglars qui canten o parlen de putaria ni de peccat en lo comengamēt que entre en lorde de cauayleria, comensa a desonrar e a menysprear lorde de cauayleria. ¶ A lendema coue esser cantada la missa solempnialment, et lescuder deu venir denant lautar, e deu se offerre al preuere qui te loch de Deu, et a lorde de cauayleria, per tal que sia seruidor de Deu / e coue ques oblich es sots meta a honrar e a mantenir lo dit orde de tot son poder. En aqueyl dia coue esser fet sermo en lo qual sien recōptats los .xiiij.

Libre del orde

articles en los quals es fundada la fe, et los .x. manaments, e los .vij. sacraments de la sancta esgleya, e les altres coses qui pertanyen a la fe. E l'escuder deu fort remembrar totes estes coses, perço que sapia acordar lo offici d' canaylaria ab les coses qui pertanyen a la sancta fe catholica.

¶ Los .xiiij. articles son aquests: Creure .j. Deu es lo primer article. Creure en lo Pare, et en lo Fill, et en lo sât Sperit son tres articles. E coue que hom crea q̃ lo Pare e el Fill et el sât Sperit sien .j. Deu eternalment sens fi ne començamēt. Creure que Deus sia creador de tot quant es, es lo sinque. Sise es creure que Deu sie recreador, so es q̃ haja reemut lo humanal linatge d' peccat que Adam e Eva faerē. Sete es creure q̃ Deus dara gloria a aquells qui son en paradís. Aq̃sts set articles pertanyen a la deitat. Aquests altres .vij. pertanyen a la humanitat quel Fill de Deu pres en nostra dona sâcta Maria, los quals .vij. son aquests: Creure que Jhesucrist fos concebut de sant Sperit, con sant Gabriel saluda nostra Dona, es lo primer. Segon es creure que Jhesucrist sie nat. Terc es que sia crucificat e mort per nos a saluar. Quart es que denaplas la sua anima en infern per deliurar Adam e Abzaam e los altres profetes qui creyen en lo seu aueniment ans que morissen. Sinque es creure que Jhesucrist sie ressuscitāt. Sise es creure que sen

puja al cel lo dia de la ascensio. Sete es creure q̄
 Jhesucrist vendra al die del judici, con tuyt serem
 ressuscitats, e jutjara bons e mals. Tot home es
 tengut que crea aquests .xiiij. articles qui son tes/
 timonis de Deu e d̄ les sues obres, e s̄es aquests
 articles null hom nos pot saluar. ¶ Los .x. ma/
 naments que Deu dona a Moyse en lo mont de
 Synay son aquests: Un Deu tāt solament ado/
 raras e seruiras. No sies perjur. Colras lo dis/
 sapte. Nonraras ton pare e ta mare. No faras
 homey. No fornicaras. No faras ladronici.
 No faras fals testimoni. No euejaras la muyl'r
 de ton proisme. No hauras enueja dels bens de
 tō proisme. A tot cauayler coue saber aquests .x.
 manaments p̄ço quen son orde no sia desobediēt
 als manaments q̄ Deus ha donats. ¶ Los .vij.
 sacraments de sancta esgleya son aquests: Bab/
 tisme. Confermacio. Lo sacrifici del altar. La
 penitēcia que hom fa d̄ sos peccats. Les ordines
 q̄l bisbe fa con fa preuere, et diaque, et subdiaque.
 Matrimoni. Uncio. Per aquests .vij. sacramēts
 nos hauem a saluar: e a honrar et a complir
 aquests .vij. sacraments es obligat lo sacrament
 de cauayleria: e per ayso pertany a tot cauay/
 ler que sapia son offici a quals coses es obligat.
 De totes aq̄stes coses demunt dites deu preycar
 lo preuere, e de les altres coses qui pertanyen
 a cauayleria: e lescuder q̄ vol esser cauayler deu
 f.ij.

Libre del orde

pregar Deu que li do gracia e benediccio cō eyl
püsca effier en per tostēps de sa vida son seruidoꝝ.

¶ Con lo preuere ha fet so q̄ pertany a son offici,
adōcs cone q̄ lo pꝛicep o laut baro q̄ vol fer cauay/
ler lescuder que demana cauaylaria, haja virtut
e orde d̄ cauaylaria en si mateix, p̄tal que püscha
per gracia de Deu dar virtut e orde d̄ cauayl'ria
al escuder qui vol orde e virtut de cauaylaria. E
si lo cauayler no es ordonat ni virtuos en si ma/
teix, no pot donar so que no ha, e es de piyoz cō/
dicio que les plantes, qui han virtut de donar les
vnes a les altres lur natura: et ayso mateix se
segueix de les besties e d̄ les aus. Aytal cauayler
maluat q̄ desordonadament vol fer e multiplicar
orde, fa injuria a cauayleria e a lescuder: e d̄ aço
per que eyl deuria effier deffet, vol fer ço qui no
coue effier fet. E per lo faylimēt d̄aytal cauayler
se sdene que algunes vegades lescuder q̄ pren ca/
uaylaria no es tan ajudat per la gracia de Deu
ni per la virtut de cauaylaria: on per ayso tot
scuder es foyl q̄ d̄aytal cauayler pren cauayl'ria.

¶ Lescuder deuāt lautar se deu agenoylar, e que
leu sos uyls a Deu corporals e spirituals, e ses
mans a Deu. E lo cauayler li deu senyir lespaa
a significar castetat e justicia. E en significança
de caritat deu besar lescuder e donar li querada,
perço que sie membrant de so q̄ promet e d̄l gran
carrech a que sobliga, et d̄ la gran honoꝝ q̄ pren

per lorde d cauayleria. ¶ Apres que lo cauayler
 spirital e lo cauayler terrenal han complit lur
 offici en fer cauayler noueyl, lo cauayler noueyl
 deu canalcar e deu se mostrar a la gent perso que
 tuyt sapien que eyl es cauayler, e que ses obligat
 a mantenir e a deffendre la honoz de cauayleria:
 cor on mes d gents sabzan sa cauayleria, major
 reffrenamēt aura lo noueyl cauayler a fer nuyls
 faylimēts qui sien contrā son orde. ¶ En aqueyl
 die deu esser feta gran festa, de donar de conuīts,
 de boornar, e de les altres coses q̄s couenen a la
 festa de cauayleria. E lo senyor qui fa cauayler
 deu donar al cauayler nouell e als altres cauay/
 lers noueyls. E lo cauayler nouell deu donar
 aquell die, cor qui tan gran do reeb con es orde
 de cauayleria, son orde desment si no dona segōs
 que deu donar. Totes aquestes coses e moltes
 daltres qui serien longament a recomptar, per/
 tanyen a donar cauayleria.

¶ Mart quita: d la significāça
 qui es en les armes de cauayler.

¶ Et so q̄l preuere vest per cātar la missa
 ha alcuna significança quis coue a son
 offici. E cor offici de clergue e offici de
 cauayler se couenen, per ayso orde de
 cauayleria requer que tot so qui es mester a ca/

Libre del orde

uayler a usar de son offici haia alcuna significacio per la qual sie significada la noblea del orde d'cauaylaria. ¶ A cauayler es donada espaa qui es feyta en semblança de creu a significar que en ari con nostro senyor Jesuchrist vence en la creu la mort en la qual erem cauts per lo peccat de nostrō pare Adam, en ari cauayler deu venscre e destruir los enemichs de la creu ab lespaa. E cor lespaa es taylant de cada part, e cauaylaria es per mantenir justicia, e iusticia es donar a cascū son dret, per ayso lespaa del cauayler significa q̄ lo cauayler ab lespaa mantengua cauaylaria e justicia. ¶ Langa es donada a cauayler per significar veritat, cor veritat es cosa dreta e nos tozs, et veritat va denant a falsetat: et lo fferre de la langa significa la forsa que veritat ha sobre falsetat: et lo pano significa que veritat se demostra a tuyt e no ha poder de falsetat ni de enguan. E veritat es recoldament de esperança, e ari de altres coses qui son significades de veritat per la langa del cauayler. ¶ Capeyl d'fferre es donat a cauayler a significar vergonya, cor cauayler sēs vergonya no pot esser obedient a lorde de cauayleria. En en ari con vergonya fa esser hom vergonyos, et fa a home tenir sos uyls en terra, en ari capeyl defen hom de les coses altes, e garda a la terra, et es mitga q̄ sta enfre les coses baxes e les coses altes. E en ari con capell defen lo cap

qui es lo pus alt e lo pus principal membre qui sia en home, en ari vergonya defen cauayler qui es apres offici de clergue lo pus alt offici que sie, que no senclin a vils fets, ni la nobilitat de son coratge no deuayl a maluestat ni a engā, ni a nuyt maluat nodzimēt. ¶ Ausberch significa castell e mur contra vici e faliments: cor en ari con castel et mur es enclos enuiron per ço que hom noy püsca entrar, en ari ausberch es per totes parts enferrats e tancats per ço que do significança a lo noble coratge de cauayler con no püsca entrar en eyl traycio, ni erguyt, ni desleialtat, ni nuyt altre vici. ¶ Calces de ferre son donades a cauayler per tenir segurs sos peus e ses cames, a significar q̄ cauayler deu tenir segurs los camis ab ferre, so es ab espaa, e ab lança, ab maça, e ab les altres armes. ¶ Esperons son donats a cauayler a significar diligencia e espertesa e ansia con püsca tenir honrat son orde. Cor en ari con ab los sperons broca lo cauayler son cauayl per ço ques cuyt et que corra con pus iuarçolament püsca, en ari diligencia fa cuytar les coses qui couenen esser, et spertea fa hom gardar deffler sobtat, e ansia fa procurar larnes et la messio q̄ es mester a la honor de cauayleria. ¶ Borgera es donada a cauayler a significança d'obediència: cor cauayler qui no es obedient a sō senyor ni al orde de cauayleria, desonra son senyor e ix se del

Libre del orde

orde de cauaylaria. En en ari con la gorgera enuirona lo coyl del cauayler perso que lie deffes de naffres e de colps, en ari obediencia fa star lo cauayler dins los manaments de son senyor o major, et d's lorde d cauaylaria, pgo que traicio ni erguyl ni injuria ni altre vici no corrompen lo sacrament quel cauayler ha fet a son senyor e a cauaylaria. ¶ Maça es donada a cauayler a significar forsa d coratge: cor en ari con la maça es contra totes armes, e dona e fer d totes parts, en ari forsa de coratge deffen cauayler d tots vicijs, e fortifica les virtuts et les bones custumes per les quals cauayler mantē la honor d cauayleria. ¶ Misericordia es donada a cauayler pgo que si li deffallē armes q's torn a la misericordia: cor si es tant prop a son enamich que nol pulsa ferir ab lança, ni ab spaa, ni ab massa, que li faça colp ab la misericordia. En aquesta arma misericordia significa q lo cauayler nos deu confiar a ses armes ni en sa força, e deu se tant acostar a Deu per speranza, que ab la speranza de Deu combata sos enemichs et aquepls q son cōtraris a cauaylaria. ¶ Escut es donat a cauayler per significar offici de cauayler: cor en ari con l'escut met lo cauayler enfre si e son enamich, en ari cauayler es lō mitga q es enfre l'Key e son poble. En ari con lo colp fer enans en l'escut que en lo cors del cauayler, en ari cauayler deu parar son

cors denant son senyor si alcun home vol pendre ni naffzar son senyor. ¶ La sepla en que cauayler lo cauayler significa seguretat de coratge, et carrech de cauayleria. For en ari con per la sepla cauayler sta segur sobre son cauayl, en ari seguretat de coratge fa star de cara lo cauayler en la batayla, p la qual seguretat esdeue vêtura amiga de cauayleria. E per seguretat son menyspreats molts volpells guabaments, e moltes vanes semblances, e son reffrenats molts homens qui no gosén passar a auant en lo loch on coratge noble fa star segur lo cors del cauayler: e tant es gran lo carrech de cauayleria, que per leugeres coses nos deuen moure los cauaylers. ¶ Cauayl es donat a cauayler per significança de nobilitat de coratge, e per ço que sia pus alt encaualcat que altre home, e que sia vist de luny, e que mes coses tengua dejus si, et que enans sie a tot ço ques coue a la honoz de cauayleria que altre home. A cauayl es donat fre, et a les mans si caualler son donades regnes a significança que cauayler per lo fre reffren sa boca de parlar letges paraules e falses: e reffren ses mans que no do tant que haie a querrer, ni sia tan ardit que de son ardiment git seny / e per les regnes entena que epl se leix menar vers qual part lorde s cauayleria lo vuyla aempzar ni trametre. E con hi sera mestier allarch ses mans e faça messio, e do segons ques

Libre del orde

coue a sa honoz: et que sie ardit, e no dubte los enemichs, e con dubtara de ferir lex flaquea de coratge. E si dayso lo cauayler fa lo contrari, son cauayl qui es bestia que no ha raho segueix mils la regla e loffici d cauaylaria q̃ lo cauayler.

¶ Testera es donada a cauayl per significança que tot cauayler no deu fer de armes sens raho: cor en ari con lo cap del cauayl va primer e dauāt lo cauayler, en ari lo cauayler deu anar denant raho en tot so que fa: cor obra que sia sens raho ha tanta de viltat en si que no deu esser denant a cauayler. En en ari con la testera guarda e deffen lo cap del cauayl, en ari raho guarda e deffen cauayler d blasme e d vergōya.

¶ Guar/niments de cauayl deffenen cauayl, et per los guar/niments es feta significança q̃l cauayler deu gordar et costoir los bens et ses riqueses, per tal que pusque bastar al offici de cauaylaria. Cor en ari con cauayl no poria esser deffes de colps ni d naffres sens guar/niments, en ari cauayler sens aq̃sts bens tēporals no poria mantenir la honoz de cauayleria, ni no poria esser deffes a maluats pensaments, cor pobzetat fa hom cogitar engās e traycions.

¶ Perpunt dona significança al cauayler los grans trebayls los quals li coue a sofferre per honrar lorde de cauaylaria. Cor en ari con lo perpunt esta deffus a los altres guar/niments, et sta al sol, et a la pluja, et al vent, e

reep enans los colps que lausberch, et per totes parts es cōbatut e ferit, en ari cauayler es elegut a majors trebayls que altre home. Cor tots los homens q̄ son deus sa nobilitat e d̄us sa guarda han a recorrer a cauayler, et cauayler los deu tots defendre: e enans deu lo cauayler esser ferit, e naffrat, e mort, que los homens qui li son comenats. On con ayso sia en ari, donchs gran es lo carrech de cauayleria: e per ayso son los princeps e los alts barons en tant gran treball posats a reger e a deffēdre lurs terres e lur poble.

¶ Senyal en scut, e en seyla, e en perpūt es donat a cauayler per esser lohat de los ardiments que fa, e de los colps que dona en la batayla. E si es volpell, ni flach, ni retraent, es li donat lo sēyal per ço que sia blasmat e repres. E cor senyal es donat a cauayler p̄ço que sie conegut si es amich o enemich d̄ cauayleria, per ayso cascun cauayler deu honrar son senyal per ço ques guart de blasme qui gita cauayler del orde de cauayleria.

¶ Senyera es donada a Key et a p̄ncep, e a senyor de cauaylers, a significāça q̄ los cauaylers deuen mantenir la honoz del senyor, e de son heretatge: cor en la honoz d̄l Keyne o del p̄cipat, et en la honoz de lur senyor son honrats e loats p̄ les gents, e en la desonoz, de la terra on son e d̄l senyor de qui son los cauaylers s̄o pus blasmati que altres homēs. Cor en ari con per la honoz

Libre del orde

deuen esser pus loats perço coz la honoz mes sta en epls q̄ en altres homens, en ari en la desonoz deuen esser mes blas mats que altres homens perço coz p la lur flaquea o traycio son pus fortmēt deseretats lKeys, e princeps, e alts barons, et son perduts mes regnes, et comtats, e altres terres, que p la flaquea e traycio de nuyls altres homēs que no sien cauaylers.

¶ Sizena part qui es dles costumes que pertanyē a caualler.

S nobilitat de coratge ha elet cauayler sobre los homens qui li son deus en seruitut, noblea de costumes e de bons nodriments se couenen a cauayler: coz noblea de coratge no pogra pujar en la auta honoz de cauayleria sēs eleccio de virtuts e d bones custumes. En con ayso sia en ari, donchs de necessitat se cone q̄ cauayler se couenga ab bones custumes et ab bons nodrimēts. **¶** Tot cauayler deu saber les .vij. virtuts qui son rail e començament de totes bones custumes, et son vies e carreres de la celestial gloria perdurable: de les quals .vij. virtuts son les .iiij. theologicals, e les .iv. cardenals. Les theologicals son fe, sperança, caritat. Les cardenals son justicia, prudencia, fortitut, e temprança. **¶** Cauayler sens fe no pot

esser be acostumat, cor p fe veu hom spiritualmēt
Deu e ses obres, creent en les coses inuisibles:
e per fe ha hom sperança, caritat, leualtat, et
es hom seruidoꝝ d veritat. E per defalliment de
fe descreu hom Deu e ses obres, et l's coses veres
inuisibles, les quals hom sens fe no pot entendre
ne saber. Per la fe qui es en los cauaylers ben
acostumats van los cauaylers en la sancta terra
doltra mar en peregrinacio, e fan darmes cōtra
los enāmichs d la creu, e son martirs con moꝝe
per exalçar la sancta fe catholica. E p fe defenen
los clergues dels maluats homens qui p defay/
liment de fe los menys presen, e los roben, e los
desereten aytant cō poden. ¶ Esperança es virtut
quis coue molt fortment a offici de cauayler, cor
per sperança remembren Deu en la batayla, a
lurs cuytes e a lurs tribulacions: e p la speransa
que han en Deu han socors e ajuda d Deu, qui
vens la batayla p raho d la sperança et confiāça
que los cauaylers han major en lo poder d Deu
q en lurs forces ne en lurs armes. Ab esperança
es enfortit e reuengut coratge de cauayler: e spe/
rança fa sofferre trebayls, e fa auenturar cauay/
lers en los perills en ques meten: et esperança
los fa sofferre fam e set en los casteys, et en les
ciutats q deffenen con son assetjats: e si sperança
no fos, cauayler no hagra ab que usas del offici
de cauayleria. ¶ Cauayler sens caritat no pot

Libre del orde

esser sens crueltat e mala volentat: e cō crueltat e mala volentat nos couenen ab loffici de cauaylaria, per ayso caritat se cone a cauayler: cor si cauayler no ha caritat a Deu, e a son proysme, ab que amara Deu, ni ab que haura pietat dels homens despoderats, ni ab q̄ haura merce dels homēs venguts q̄ demanen merce? ¶ Si si caritat no es en cauayler, cō pora esser cauayl'r en lorde de cauaylaria? Caritat es virtut qui ajusta vna virtut ab altra, e departeix .j. vici daltre: e caritat es amor de la qual pot hauer tot cauayler et tot home aptanta con na mester a mantenir son offici: e caritat fa leuger lo gran carrech de cauayleria. E en ari con lo cauayl sens peus no poria portar lo carrech d'l cauayler, en ari nuyl cauayler sēs caritat no pot sostenir lo gran carrech q̄l noble coratge de caualler soste p̄ honrar cauaylaria. ¶ Si home sēs cors fos home, fora home cosa inuisible, et si ho fos, home no fora so que es: on si cauayler fos en loffici de cauaylaria sens justicia, couengra que justicia no fos ço que es, o que cauayleria fos altra cosa contra aquella cosa que cauayleria es. E con cauayl'ria haja començament de justicia, qual cauayler acostumat a fer torts e injuries cuyda esser en lorde de cauaylaria? Desser cauayler es con li es trencada la correja de la spasa detras, e li es tolt la spasa en significāça q̄ no us s cauayleria.

On si cauaylaria e justicia se couenen tant fortment que cauaylaria no pot esser sens justicia, aqueyl cauayler qui fa si mateix enjurios, et es enamic d justicia, deffa si mateix, e renega e mēys creu lorde d cauaylaria. ¶ Prudencia es virtut per la qual hom ha conerenga de be e de mal, e per la qual hom ha sauiesa a esser amador del be, e a esser enemich del mal. E prudencia es sciēcia per la qual hom ha conerenga de les coses esdeuenidores ab les coses presents. E prudencia es con per alscunes cauteles e maestries sab hom squinar los dampnatges corporals e spirituals. On con los cauaylers siē per encalçar e destruir los mals, e cor nuyls homēs nos meten a tâts d perills cō cauaylers, qual cosa es pus necessaria a cauayler que prudencia? Usança de cauayler de guarnir e d combatre nos coue tant fortment ab lo offici de cauayleria con fa usansa de raho e de enteniment e de ordonada volūtat, cor mes batayles son vengudes per maestria, e per seny que per multitut de gents, ni de guarniments, ni de cauaylers. On cō affo sia en ari, si tu cauayler, vols acostumar ton fiyl al offici de cauayler per mantenir la honoz de cauaylaria, sapies lo acostumar a usar de raho e d enteniment en so q pusques per que sie amador de be, e enemich de mal: cor per aytal usança prudēcia e cauaylaria se ajusten es couenen ensēps a honrar cauayler.

Libre del orde

¶ Fortitudo es virtut qui sta en noble coratge contra los set peccats mortals, qui son carreres per les quals hom va a infernals turments qui no han fi, glotonia, lutruria, auaricia, accidia, superbia, inuidia, ira. En cauayler qui va per aytals carreres no va al hostal on noblea de cor fa sa habitacio e sō statge. ¶ Glotonia engendra debilitat de cors p sancfoniment e embziagamēt: e glotonia aduu pobresa per trop despendre en mējar e en beure: e glotonia carrega tant lo cors de viandes que engendra peresa e flaquesa. En con tots aquests vicis sien contraris a cauayler, per aslo lo forts coratge del cauayler se combat ab abstinencia e ab continencia, et axi repausa contra gola e contra sos valedors. ¶ Lutruria e fortitut se combaten la .j. contra laltre. En les armes ab que lutruria combat fortitudo son jovent, beyles faysons, molt mējar e beure, ornats vestiments, auinentesa, falsetat, tracio, injuria, menyspreament de Deu, e de paradís, e poch tembre infernals penes; e ab les altres armes semblants a aquestes. Fortitut combat lutruria ab remembrar Deu e sos manaments, e ab entendre Deu, e los bens els mals que pot donar, e ab amar Deu, perço cor es digne de esser amat e temut, honrat e obeit. E fortitudo combat lutruria ab noblea de coratge, q̄ nos vol sots metre a maluats e a futes pensaments, ni no vol de/

uaylar de sa alta honoz per esser en blasme de les gents. En con cauayler sia dit cauayler per combatre viciis ab forsa de coratge, cauayler s'es fortitudo no ha cor de cauayler, ni ha les armes ab les quals cauayler se deu combatre. ¶ Auaricia es vici q' deuayla sobre coratge a esser sots mes de les coses vils : hon per defayliment de noble coratge qui no deffen contra la auaricia noble cor de cauayler son los cauaylers cobeuse auars, e per la cobeia fan injuries et torts, e fan se sots mesos e catius daquells bens que Deus los ha sots mesos. Fortitudo ha aptal costuma que no ajuda a negun son enemich, e si hom no li demana ajuda no vol aiudar a home : cor tant es noble e alta cosa forsa de coratge en si matera, e tanta de honoz li coue esser feta que a les cuytes e a los trebayls deu esser appellada, et ajuda li deu esser demanada. En cō lo cauayler es temptat per la auaricia a enclinar son noble coratge a alcuna maluestat, desleypaltat, traycio, adonchs deu recorrer a fortitudo en la qual no atrobara flaquea, ni volpellatge, ni despoderament, ni defallimēt de socors et ajuda. E car ab fortitudo noble cor pot esser forts a vencer tots viciis/ auar cauayler, diable/ p que no es noble e forts de coratge per tal q' no sies sots mes a vils obres et a vils pensaments per auaricia : cor si auaricia e cauayl'ria se couenguessē, lufurer per q' h.j.

Libre del orde

no es cauayler? ¶ Accidia es vici p lo qual hom es amador de mal e desamador de be. En aquest es lo vici per que hom mils pot veder senyals en home de dampnacio que per altre vici: e per lo contrari d accidia mils pot hom conexer lēpals de saluacio que per altra virtut. En q vol vengre ni sobzar accidia coue q haja en sō cor fortitut p la qual vesa la natura d l cors q per la corrupcio el peccat de Adam es apparellada a mal. Hom qui haja accidia, totes les vegades que hom fa be na desplaer: e cō hom fa d son dan ha despler con lo dan no es major. E per ayso aptal home de lo be e lo mal dels altres homens ha trebayl e mal. En con sia cosa que desplaer do passio e trebayl a la persona, si tu cauayler, vols vengre aquest vici, a pregar te coue fortitudo qui enforça tesca ton coratge cōtra accidia, la qual fortitudo vens membrant que Deu si fa be a .j. home o a molts, per tot so nos segueix que no püsca fer be a tu, con sia cosa que no li do tot quant ha, ni a tu no toyla res del teu. ¶ Superbia es vici de desegualtat, car home arguylos no vol hauer par ni equal, e per ayso ama esser sol. E cor humilitat e fortitut son dues virtuts e amē egualtat, et son contra erguyl, si tu, cauayler arguylos, vols vengre ton arguyl, ajusta en ton coratge humilitat e fortitut: cor humilitat sens fortitudo no es forts contra erguyl, cor en humilitat hon

no sia fortitudo forsa no es: e arguyl sens forsa pot esser vensut. Tõ seras guarnit d totes armes sobre ton grã cauall seras erguylos: No si forsa dumilitat te fa remembrar la raho per que est cauayler. E si est arguylos, no hauras forsa en ton coratge p la qual vences e gits d ton coratge pensamẽts erguylosos. Si est enderrocac de ton cauayl, e est pres e vengut, seras tant arguylos con eras: No, cor forsa corporal haura vẽsut e sobrat erguyl en coratge de cauayler / jas sia que nobilitat de coratge no sia cosa corporal: quant mes fortitut ni humilitat qui son coses spiri-
tual nobilitat. ¶ Inuidia es enueja desagradable a justicia, caritat, larguesa q̃s couenen ab lorde de cauayleria. On con lo cauayler ha flach coratge no pot sostenir ni seguir lorde d cauayleria. Per defayliment de fortitudo qui no es en lo coratge del cauayler, enueja gita de son coratge justicia, caritat, larguesa. E per ayso es lo cauayler enuejos d hauer altruy bẽs, e es pereros a guanyar semblants bens per forsa darmes, e per ayso diu mal daqueples coses que voltria hauer daquels qui les posseerẽ: on per ayso enueja li fa cogitar con pusca fer engans e falliments. ¶ Ira es torbament en coratge de remẽbrament, et entendre, e voler. E per lo torbament lo remẽbrament se conuerteix en oblidament, e entendre
h.ij.

Libre del orde

en ignorancia, e lo voler en airament. En con
membrar, e entendre, e voler sien illuminament
per lo qual cauayler püsca seguir les carreres de
cauayleria que ira e torbament d'sperit vol gitar
de son coratge, coue q̄ recorre a forsa de coratge
caritat, abstinencia, pasciencia qui son refrena/
ment de ira, e refrigeri dels trebayls q̄ ira dona.
Aytant con la ira es major, ayntant es major la
força qui vens la ira ab caritat, abstinencia, e ab
paciencia. Con la força es major, menoz es la
ira, e major es caritat, abstinencia, e prudencia.
E per la minoritat de ira, et per la majoritat
de les virtuts demunt dites, mala volentat, im/
pasciencia e los altres vicis son menors: e on
menors son los vicis, e majors son les virtuts,
major es justicia e sauiesa: e per la majoritat de
justicia e de sauiesa es major lorde d' cauayleria.
¶ Dita hauem la manera segōs la qual fortitut
es en coratge de cauayler contra los .vij. peccats
mortals: are direm de tēprança. La tēprança
es virtut qui sta en mig de dos vicis, la .j. vici
es peccat per massa granea, laltre es peccat per
massa poca quantitat: e p' ayso enfre trop e poch
coue star tēprança en tan couinent quantitat q̄
sia virtut, coz si no era virtut enfre massa e poch
no hauria mija, et ayso no es ver. Cauayler ben
acustumat deu esser tēprat en ardiment, e en
menjar, e en beure, et en parlar quis coue ab

mentir, et en vestir qui ha feyta amistat ab vana gloria, et en fer messio, e en totes les altres coses semblants a aquestes. E sens tempzâça no poria mantenir la honoz de cauayleria, ni la poria fer star en lo mig qui es virtut per so cor no sta en les stremitats. ¶ Usansa d cauayler deu esser en oir missa et sermo, et adozar, e pregar, e tembre Deu : cor per aytal costuma cauayler cogita en la mort e en la viltat daqueſt mon, et demana a Deu la celestial gloria, et tem les ifernals penes, e per ayso usa de les virtuts e d les costumes qui pertanyen al orde de cauayleria. Mas cauayler qui dayso fa lo contrari, et creu en auirs et auaranyſ, fa contra Deu, e ha major fe e sperança en lo vent de son cap, et en les obres que fan les aus, et en los auaranyſ, que en Deu ne en ses obres : e p ayso aytal cauayler no es agradable a Deu, ni mante lorde d cauayleria. ¶ Lo fuster, nil sabater, nils altres manestrals no pozien usar de lur offici sens lart e la manera quis pertany a lur offici. En con Deus haja donada raho e discrecio a cauayler con sapia usar de feyt darzmes, et cō mantenga la regla e art d cauayleria/ e lo cauayler lexa sa discrecio e son enteniment q raho li significa e li demoſtra, e gita nobilitat de son coratge, e segueix auirs e auarâys, adōcs es axi con l'home foyl qui no usa de raho e fa a yētura so que fa. E p aço aytal cauayler es cōtra
b. iij.

Libre del orde

Deu, e segons raho deu esser vengut e sobrat per son enemich qui usa contra eyl de raho, e de discrecio, e de la sperança que ha en Deu. E si ayso no era en ari, seguir sia que auirs ne auarany, e anima sens raho, se conēguessen mils ab lorde de cauaylaria que Deu, discrecio, fe, sperança, e gran nobilitat de coratge, e ayso es impossibil.

¶ En ari cō jutge segueix son offici cō jutga segōs testimonis, en ari cauayler fa son offici con usa de raho et de discrecio qui li son testimonis de ço que deu fer en fet darmes. E en ari con lo jutge daria falsa sentencia si no jutjaua segons testimonis, et jutjaua per auirs e auarany, en ari cauayler fa contra so qui es de son offici con desment so que raho e discrecio li demostra, et cren aço que les aus fan per lurs necessitats, et per ço cor van volant per laer a auentura. En cō ayso sia en ari, donchs per ayso cauayler deu seguir raho e discrecio, et la significança que ses armes signifiquen segons que demunt hauem dit: e de so quis fa a auentura no deu fer necessitat ni costuma.

¶ A cauayler se cone que sie amador de be comu, cor per comunitat de gents fo eleta cauayleria: e bē comu es major e pus necessari que be special. E a cauayler se cone bellament parlar e bellament vestir, et hauer bell arnes, et tenir gran alberch, car totes estes coses sō necessaries a honrar cauaylaria. Ensenyamēt e cauayleria

se couenē, cor vilania e leges paraules son cōtra cauaylaria. ¶ Priuadea de bons homēs, leualtat, veritat, ardiment, vera larguea, honestat, humilitat, pietat e les altres coses semblants a aquestes pertanyen a cauayler. Cor en ari con hom deu conerex a Deu tota nobilitat, en ari a cauayler deu hom comparar tot so hon cauaylaria reeba honoz per cells qui son en son orde.

¶ Per la custuma e lo bō nodriment q̄ cauayler fa a son cauayl no es tant mantenguda la honoz de cauaylaria, con es en la costuma e en lo bon nodriment que cauayler fa en si mateix, o en son fiyl: cor cauayleria no sta en cauall ni en armes, ans sta en cauayler. En per ayso cauayler qui acustuma ben son cauayl, et acustuma si mateix e son fiyl a maluats nodriments, faria de si mateix e de son fiyl si fer ho podia bestia, e faria de son cauayl cauayler.

¶ Mart setena e darrera hon explica la honoz quis coue esser feta a cauayler.

Eus ha honrat cauayler, et lo poble ha honrat cauayler, segons ques recomptat en est libre: dōcs cauaylaria es honrat offici, e molt necessari a bō

Libre del orde

regiment del mon: e per ayso cauayler per totes
esses rahons e p moltes daltres deu esser honrat
per les gents. ¶ Si lKey, e princep, e senyor de
terra deu esser cauayler, cor sens que no hagues
la honoz qui pertany a cauayler no mereix esser
princep ni senyor d terra, donchs los cauaylers
deuen esser honrats per los lKeys e per los alts
barons: cor en axi con los cauaylers fan star
honrats los lKeys et los alts senyors sobre los
altres homens, en axi los lKeys els barons de-
uen tenir honrats los cauaylers sobre los altres
homens. ¶ Cauaylaria e franquesa se couenen,
et la franquesa e la senyoria del lKey o dl princep
se couenen, car lo cauayler coue esser franch per
so que lo lKey el princep sia senyor. E con ayso
sia en axi, per ago coue que la honoz del lKey, o
de qualque senyor se sia, se couenga ab la honoz
del cauayler en tal manera quel senyor de terra
sia senyor, e lo cauayler sie honrat. ¶ A honoz
de cauayler se coue que sie amat cor es bo, et que
sia temut cor es forts, e que sie lohat cor es de
bons fets, e q sie pregat cor es priuat e conseylar
de senyor. En meys prear cauayler pergo cor es
daquella matexa natura de la qual home es, es
menysprear totes les coses demunt dites per les
quals cauayler deu esser honrat. ¶ Senyor q en
sa cort, e en son conseyl, et en sa taula fa honoz
a cauayler, fa honoz a si mateix en la batayla.

¶ E senyor q̄ de saui cauayler fa missatge, comana
sa honoz a noblea de coratge. ¶ E senyor qui mul-
tiplica honoz en cauayler qui sia son seruidor,
multiplica sa honoz matera. ¶ E senyor qui ajuda
e mante cauayler, ordena sō offici e enfor-teix sa
senyoria. ¶ E senyor qui es priuat ab cauayler, ha
amistat ab cauayleria. ¶ Demanar mupler de
cauayler, ni enclinar la a maluestat no es honoz
de cauayler. ¶ Ni mupler de cauayler qui ha fiyl
de vila no hōra cauayler, e destrui la antiquitat
de linatge de cauayler. ¶ Ni cauayler qui per des-
onestat haia fiyl de vil fēbra, no honra paratge
ni cauayleria. ¶ En con ayso sia en ari, donchs
paratge en dona e en cauayler per virtut de ma-
trimoni se coue ab la honoz de cauayleria / e lo
contrari es a destruccio d cauayleria. ¶ Si los
homēs q̄ no son cauaylers sō obligats a honrar
cauayler, quāt mes cauayler es tengut a hōrar
si mateix, e son par cauayler? ¶ E si cauayler es
tengut a honrar son cors en esser bē encaualcat,
et gint vestit et arreat, et d bones persones seruit,
quant mes deu honrar son noble coratge per lo
qual es cauayler, lo qual noble coratge es desōrat
con cauayler hi met vils pensaments e maluats,
e engans, e traycions, e gita de son coratge los
pensaments nobles qui pertanyen a noblea de
coratge? ¶ Cauayler q̄ desonra si mateix, e sō par
cauayler, no deu esser digne donoz ni donzamēt:

Fi del libze.

cor si ho era, injuria seria feyta a cauayler qui cauayleria te hōrada en si mateix e en altre. On con cauaylaria sia e stia en cauayler, qui pot tāt honrar o desonrar cauaylaria con cauayler? ¶ Moltes son les honors e los honraments qui pertanyen esser fets a cauayler: e on majors sō, pus encarregat es cauayler a hōzar cauayleria. E cor nos hauem a parlar dl libze q̄ es del Orde de Clerecia, per ayso parlam tant breument del libze del Orde de Cauaylaria, lo qual es fenit a gloria e a benediccio de nostre senyor Deus.

Fin ito libzo sit laus gloria Xpo.

de Mestre Ramon Lull

als Prínceps...

Quayler qui be sab amar
 En conquerir tot Ultramar
 En nylla res no deu duptar,
 Pensar pot que Deus vol aydar
 A sa honor.

Vagen donchs Rey, Emperador
 Ab gran vigo.

I Rey, Emperayre e baro
 Eras veyrem si seran bo:
 Ne de rayso fan gansano,
 E damor de Deu gonillo/
 E quals prelats
 Dignen: «Nos som aparellats,
 Senyors, anats.»

Al cauayler tany caualcar,
 Escut, e sella, e brochar,
 Spasa, e lança, e colps dar:
 E tany li atresi amar
 Per conquerir
 Lo Sepulcre, per Deu servir,
 Peccats delir.

Senyors Prínceps, si prometets
 Al Papa que trestuyt irets,

Cobles de

E quey farets tot quant porets,
En gran vergonya lo metrets
Si nous vol dar
Per lo Sepulcre a cobrar:
Vets lon pregar.

¶ Cauayler no tinch per cortes
Si Deus no ama mes que res:
E no sab fer colps a manes
Damor, si gran peccador es.
Ah cauayler /
En Deu servir fay ton poder
E volenter.

¶ Cauayler qui es seruidor
De Deu, no ha de res pahor,
Car confortes en son Senyor,
E en força de bon' amor.
Ah cauayler /
Si tu vols esser bon guerrier
Ama be fer.

¶ Quyl cauayler esta ardit
Si de virtuts no es complit,
E fall' amor sia'n son lit,
E que lonor de Deu oblit.
Ah gran baro /
Mit tota ta entencio
Que sies bo.

Cauayler es per dret servir
E que lo mal faça fugir
Per que lo be puscha venir,
E que lo do per obeir

Al Deu damar,
Ab que vaja en Ultramar
Be exaltar.

May val cauayler pecejats
Per tal que Deus sia honrats,
Que maluat viu e desamats
Per Deu, e no ploz sos peccats.

Ah cauaylers/
Eras veyrem quals son primers
E bons guerrers.

Letra del Rey en Jhere ab
vnes cobles trameses a son fill l'Infât en Marti.

Molt car fill: entes hauem l'accident de
febze que hauets haut, de que hauem
haut gran despler, e estam ne ab gran
ansia et starem tro sapiam vostre milozament:
per queus preguam, volem e manam que souen
nos en certifiquets per correus cuytats, car fort
nos farets gran plaer per la ansia en quē estam:
et estats a regiment dels metges, eus guardats
d'coles cōtraries. E sapiats q̄ nos hauem fetes
tres Cobles **C**auallers **d** qui, ne on se deuen fer.

i. iij.

Del Rey en Idere.

Et p tal cō en aqueix Regne ha molt hom joue d
qui agos pertany, trametem vosen traslat entre/
clus en la present a fin quen prenguen eximpli.
Dada en Barchña sots nostre segell secret a xiiij.
dies Dagost del any Mccclxxviiij. Rex Petrus.

¶ Nobles fetes p lo sēyor Rey. ¶

U Etlan el lit suy nun penser casut
De dar cōsell als cauallers quis fan,
Ne quis faran cauallers deranan,
Es en qual loch los sera pus legit.
E dich primer que la cauallaria
Rebre deu hom de son senyor, siy es,
D de valent caualler enapres,
D de qui cap de son linatge sia.

¶ Lo loch me par que sia pus degut
Hobla Ciutat o vila gross' e gran,
Dls enamichs valentment guerzejan
Tenent al puny lança, el bras escut,
D'n esgleya on gran deuogio sia:
E siu fa'ri no sera ja repres
Per cauallers, ne per null hom entes
Quin nobles fayts met sa pensa tot dia.

¶ Damor no chant ari con far solia,
Car me vey trop en anys auant empes,
Duptât quem fos en mal per alcûs pres,
Perque men call que pus non chantaria.

¶ Segueix la taula d la present
obra y d les Lobles finals q s'hi han ajustades.

¶ Prolech.

Fol. .iv.

¶ Part primera la qual tracta del començamēt
de cauayleria.

F. .viij.

¶ Part segona que parla del orde de caualleria
e del offici qui pertany a cauayler.

F. .ix.

¶ Tercera part qui especifica la examinació qui
coue esser feta al scuder con vol entrar en lorde
de cauayleria.

F. .xviij.

¶ Part quarta q mostra la mēera segōs la qual
escuder deu reebre lorde de cauayleria.

F. .xx.

¶ Part quinta : de la significança qui es en les
armes de cauayler.

F. .xxiij.

¶ Sizena part qui es de les costumes que per-
tanyen a cauayler.

F. .xxvj.

¶ Part setena e darrera hon explica la honoz
quis coue esser feta a cauayler.

F. .xxxiij.

¶ Lobles d Mestre Ramon Lull als Princesps,
tretes d El Consili (Obzas rimadas).

F. .xxxiv.

¶ Letra del Rey en Pere, ab vnes Lobles tra-
meses a son fill l' Infant en Marti.

F. .xxxv.

Alaoz y gloria de la Trinitat
 santissima: a immortalitat del autoz Sl presēt libre
 mestre Ramon Lull, doctoz illuminat y martyr:
 y a util de nostra ben volguda lengua materna,
 aquest breu doctrinari de l' Orde de Cauayleria
 (tret de .ij. Mss. Sl xv^m segle fins aci no coneguts,
 y unichs trellats antichs que sapiam d' esta obra)
 se acaba d' empremtar ara per primera vegada
 a cura y despeses de misser M. Aguilo y Fuster,
 bibliotecari de la Uniuersitat de Barcelona, en
 la estampa den Celesti Uerdaguer. Diada de la
 gloriosa verge y martyr santa Eularia, filla y
 patrona de esta ciutat, any Mil.DCCC. lxxix.

CR
4531
L79
1879

Lull, Ramón
Libre del orde de ca
leria

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

